Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
ANTHONY COLLINS
της 16ης Δεκεμβρίου 2021 [1]

Υπόθεση C-279/20

Bundesrepublik Deutschland (Οικογενειακή επανένωση τέκνου που έχει ενηλικιωθεί)
κατά
XC,
παρισταμένης της:
Landkreis Cloppenburg

[αίτηση του Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακού Διοικητικού Δικαστηρίου, Γερμανία) για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προδικαστική παραπομπή – Δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως – Οδηγία 2003/86/ΕΚ – Άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ' – Δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως πρόσφυγα με τα ανήλικα τέκνα του – Τέκνο ηλικίας μικρότερης των 18 ετών κατά τον χρόνο της εκ μέρους του γονέα του υποβολής αιτήσεως ασύλου, αλλά μεγαλύτερης των 18 ετών κατά τον χρόνο χορηγήσεως ασύλου και άδειας προσωρινής διαμονής στον γονέα ως πρόσφυγα – Κρίσιμη ημερομηνία για την εκτίμηση της "ανηλικότητας" του οικείου προσώπου – Άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο β'– Κυρώσεις και ένδικα μέσα – Έννοια του πραγματικού "οικογενειακού βίου"»

I. Εισαγωγή

1. Σε ποια ακριβώς χρονική στιγμή πρέπει να εξετάζεται η ανηλικότητα του τέκνου ενός πρόσφυγα για τους σκοπούς ασκήσεως του δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως που παρέχει η οδηγία 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης[2]; Στην περίπτωση κατά την οποία το ανήλικο τέκνο που ζητεί να επανενωθεί με τον συντηρούντα του διέμενε σε τρίτη χώρα και έχει πλέον ενηλικιωθεί, ποιες είναι οι προϋποθέσεις που τίθενται προκειμένου να διασφαλιστεί η ύπαρξη πραγματικού οικογενειακού βίου για τους σκοπούς του άρθρου 16, παράγραφος 1, στοιχείο β', της εν λόγω οδηγίας; Με την από 23 Απριλίου 2020 αίτηση προδικαστικής αποφάσεως που κατατέθηκε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 26 Ιουνίου 2020, το Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο, Γερμανία) ζητεί να δοθούν απαντήσεις στα ανωτέρω ερωτήματα.

[1] Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

[2] ΕΕ 2003, L 251, σ. 12.

II. Νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

Η οδηγία 2003/86

2. Το άρθρο 3, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86 ορίζει τα εξής:

«Η παρούσα οδηγία δεν εφαρμόζεται όταν ο συντηρών:

α) έχει υποβάλει αίτηση να του αναγνωρισθεί η ιδιότητα του πρόσφυγα, επί της οποίας δεν έχει ακόμα εκδοθεί οριστική απόφαση·

[…]».

3. Το άρθρο 4 της οδηγίας 2003/86 προβλέπει τα ακόλουθα:

«1. Τα κράτη μέλη επιτρέπουν την είσοδο και τη διαμονή, δυνάμει της παρούσας οδηγίας και υπό την επιφύλαξη της τήρησης των προϋποθέσεων που αναφέρονται στο κεφάλαιο IV, καθώς και στο άρθρο 16, των ακόλουθων μελών της οικογένειας:

[…]

γ) των ανήλικων τέκνων, συμπεριλαμβανομένων των θετών τέκνων του συντηρούντος, όταν ο συντηρών έχει την επιμέλεια και την ευθύνη συντήρησης των τέκνων. Τα κράτη μέλη μπορούν να επιτρέψουν την επανένωση των τέκνων των οποίων η επιμέλεια είναι επιμερισμένη, εφόσον συναινεί ο έτερος δικαιούχος της επιμέλειας·

[…]».

4. Το άρθρο 16 της οδηγίας 2003/86 ορίζει τα εξής:

«1. Τα κράτη μέλη μπορούν να απορρίπτουν αίτηση εισόδου και διαμονής για λόγους οικογενειακής επανένωσης ή, ενδεχομένως, να ανακαλούν ή να αρνούνται να ανανεώσουν την άδεια διαμονής μέλους της οικογένειας, στις ακόλουθες περιπτώσεις:

[…]

β) όταν ο συντηρών και το μέλος ή τα μέλη της οικογένειάς του δεν διάγουν ή δεν διάγουν πλέον πραγματικό συζυγικό ή οικογενειακό βίο·

[…]».

Β. Το γερμανικό δίκαιο

5. Σύμφωνα με το αιτούν δικαστήριο, κατά το γερμανικό δίκαιο, οι προϋποθέσεις του δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως ελέγχονται στο πλαίσιο αιτήσεως για χορήγηση εθνικής θεωρήσεως εισόδου για λόγους οικογενειακής επανενώσεως που υποβάλλεται από μέλος της οικογένειας προς τη διπλωματική ή προξενική αρχή στην τρίτη χώρα στην οποία αυτό διαμένει.

6. Το άρθρο 6 του Gesetz über den Aufenthalt, die Erwerbstätigkeit und die Integration von Ausländern im Bundesgebiet (νόμου περί διαμονής, απασχολήσεως και εντάξεως των αλλοδαπών στην ομοσπονδιακή επικράτεια) της 25ης Φεβρουαρίου 2008[3], το οποίο τροποποιήθηκε προσφάτως με το άρθρο 4b του νόμου της 17ης Φεβρουαρίου 2020[4] (στο εξής: AufenthG), το οποίο επιγράφεται «Θεωρήσεις εισόδου», ορίζει τα εξής:

«[…]

(3) Για μακροχρόνιες περιόδους διαμονής απαιτείται θεώρηση εισόδου για το έδαφος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας (εθνική θεώρηση εισόδου), η οποία χορηγείται πριν από την είσοδο σε αυτό. Η θεώρηση χρηγείται σύμφωνα με τις ισχύουσες διατάξεις σχετικά με την άδεια διαμονής ορισμένου χρόνου, τη μπλε κάρτα ΕΕ, την άδεια ενδοεταιρικής μετάθεσης (κάρτα ICT), την κάρτα μόνιμης διαμονής και την άδεια διαμονής επί μακρόν διαμένοντος - ΕΕ. […]»

7. Το άρθρο 32 του AufenthG, το οποίο φέρει τον τίτλο «Οικογενειακή επανένωση των τέκνων», ορίζει τα εξής:

«(1) Άδεια διαμονής ορισμένου χρόνου χορηγείται στο άγαμο ανήλικο τέκνο αλλοδαπού, όταν αμφότεροι οι γονείς ή ο γονέας που έχει αποκλειστικό δικαίωμα επιμέλειας κατέχουν έναν από τους ακόλουθους τίτλους διαμονής:

1. […]

2. Άδεια διαμονής ορισμένου χρόνου κατ' εφαρμογήν του άρθρου 25, παράγραφος 1 ή παράγραφος 2, πρώτη περίοδος, πρώτη περίπτωση

[…]».

8. Το άρθρο 25 του AufenthG, το οποίο επιγράφεται «Διαμονή για ανθρωπιστικούς λόγους», ορίζει τα εξής:

«[…]

(2) Άδεια διαμονής ορισμένου χρόνου χορηγείται σε αλλοδαπό στην περίπτωση που η Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Μεταναστεύσεως και Προσφύγων του έχει αναγνωρίσει το καθεστώς πρόσφυγα κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, του Asylgesetz [(νόμου περί ασύλου)] ή το δικαίωμα επικουρικής προστασίας κατά την έννοια του άρθρου 4, παράγραφος 1, του γερμανικού νόμου περί ασύλου. […]»

[3] BGBl. 2008 I, σ. 162.

[4] BGBl. 2020 I, σ. 166.

III. Τα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

9. Η XC (στο εξής: προσφεύγουσα) είναι Σύρια υπήκοος, γεννηθείσα την 1η Ιανουαρίου 1999. Διέμενε στην Τουρκία για αρκετά έτη.

10. Η μητέρα της έχει αποβιώσει. Ο πατέρας της εισήλθε στη Γερμανία το 2015 και τον Απρίλιο του 2016 υπέβαλε επισήμως αίτηση για χορήγηση ασύλου. Τον Ιούλιο του 2017 η Bundesamt für Migration und Flüchtlinge (Ομοσπονδιακή Υπηρεσία Μεταναστεύσεως και Προσφύγων, Γερμανία) τον υπήγαγε στο καθεστώς πρόσφυγα. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους η Landkreis Cloppenburg (περιφέρεια Cloppenburg, Γερμανία) χορήγησε στον πατέρα της προσφεύγουσας προσωρινή άδεια διαμονής διάρκειας τριών ετών δυνάμει του άρθρου 25, παράγραφος 2, του AufenthG.

11. Στις 10 Αυγούστου 2017 η προσφεύγουσα κατέθεσε στο Γενικό Προξενείο της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας στην Κωνσταντινούπολη (στο εξής: Γενικό Προξενείο) αίτηση για χορήγηση εθνικής θεωρήσεως με αντικείμενο τη συνακόλουθη μετανάστευση εξαρτώμενου προσώπου προκειμένου να επανενωθεί με τον πατέρα της ο οποίος διέμενε στη Γερμανία. Με απόφαση της 11ης Δεκεμβρίου 2017, το Γενικό Προξενείο απέρριψε την αίτησή της καθώς και τη σχετική αίτηση επανεξετάσεως. Το Γενικό Προξενείο έκρινε ότι δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις του άρθρου 32 του AufenthG, καθόσον η προσφεύγουσα ήταν ενήλικη. Επιπλέον, κατά τον χρόνο που η προσφεύγουσα ενηλικιώθηκε, δεν είχε ακόμη χορηγηθεί στον πατέρα της προσωρινή άδεια διαμονής ως πρόσφυγα. Κατά το Γενικό Προξενείο, μολονότι η συνακόλουθη μετανάστευση των τέκνων που έχουν ενηλικιωθεί μπορεί, σε περίπτωση υπέρμετρων δυσχερειών, να διευκολύνεται από απόφαση εκδιδόμενη κατά διακριτική ευχέρεια δυνάμει του άρθρου 36, παράγραφος 2, του AufenthG, στην προκείμενη περίπτωση δεν συνέτρεχε υπέρμετρη δυσχέρεια, καθόσον από κανένα στοιχείο δεν προέκυπτε ότι η προσφεύγουσα αδυνατούσε να διάγει αυτόνομο βίο στην Τουρκία.

12. Με απόφαση της 12ης Μαρτίου 2019, το Verwaltungsgericht (διοικητικό πρωτοδικείο, Γερμανία) υποχρέωσε την Bundesrepublik Deutschland (Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας) (στο εξής: καθής) να χορηγήσει στην προσφεύγουσα θεώρηση εισόδου με σκοπό τη συνακόλουθη μετανάστευση εξαρτώμενου προσώπου.

13. Το Verwaltungsgericht (διοικητικό πρωτοδικείο) έκρινε ότι η προσφεύγουσα πρέπει να θεωρηθεί ανήλικη κατά την έννοια του άρθρου 32, παράγραφος 1, του AufenthG, όπως αυτό ερμηνεύεται υπό το πρίσμα του δικαίου της Ένωσης. Κατά το δικαστήριο αυτό, το χρονικό σημείο αναφοράς για τον καθορισμό της ανηλικότητας της προσφεύγουσας είναι η ημερομηνία κατά την οποία ο πατέρας της υπέβαλε αίτηση χορηγήσεως ασύλου και όχι η ημερομηνία κατά την οποία υπέβαλε η ίδια αίτηση για τη χορήγηση θεωρήσεως εισόδου με σκοπό τη συνακόλουθη μετανάστευση εξαρτώμενου προσώπου. Το εν λόγω δικαστήριο έκρινε ότι η απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Απριλίου 2018, A και S[5], έχει εφαρμογή στην αντίστροφη πραγματική κατάσταση όπως αυτή που άχθηκε ενώπιόν του, δηλαδή στη συνακόλουθη μετανάστευση τέκνου προκειμένου να επανενωθεί με τον γονέα του ο οποίος είναι πρόσφυγας. Υπό το πρίσμα αυτής της αποφάσεως, το Verwaltungsgericht (διοικητικό πρωτοδικείο) ερμήνευσε το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', της οδηγίας 2003/86 υπό την έννοια ότι το τέκνο συντηρούντος πρέπει να θεωρηθεί ανήλικο εάν ήταν ανήλικο κατά τον χρόνο υποβολής αιτήσεως ασύλου από τον συντηρούντα. Παρατήρησε, περαιτέρω, ότι η υπαγωγή στο καθεστώς πρόσφυγα είναι πράξη με αναγνωριστικό χαρακτήρα. Η πρακτική αποτελεσματικότητα του

[5] C-550/16, EU:C:2018:248· καλούμενη επίσης στο εξής: απόφαση A και S.

δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως θα διακυβευόταν και οι αρχές της ασφάλειας δικαίου και της ίσης μεταχειρίσεως θα παραβιάζονταν εάν για τον καθορισμό της ανηλικότητας για τους σκοπούς του άρθρου 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β′, της οδηγίας 2003/86/ΕΚ λαμβανόταν υπόψη ο χρόνος υποβολής της αιτήσεως για χορήγηση θεωρήσεως εισόδου. Το Verwaltungsgericht (διοικητικό πρωτοδικείο) παρατήρησε επίσης ότι η προσφεύγουσα είχε υποβάλει την αίτησή της για χορήγηση θεωρήσεως εντός της τρίμηνης προθεσμίας από την υπαγωγή του συντηρούντος στο καθεστώς πρόσφυγα, όπως απαιτεί το Δικαστήριο στην απόφαση A και S.

14. Με την αίτηση αναιρέσεως που άσκησε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, η καθής προβάλλει ότι το Verwaltungsgericht (διοικητικό πρωτοδικείο) προέβη σε εσφαλμένη ερμηνεία του χρόνου καθορισμού της ανηλικότητας για τους σκοπούς του άρθρου 32, παράγραφος 1, του AufenthG. Κατά την εθνική νομολογία, κρίσιμο χρονικό σημείο είναι αυτό της υποβολής της αιτήσεως για τη χορήγηση θεωρήσεως εισόδου με σκοπό την οικογενειακή επανένωση. Η καθής υποστηρίζει ότι η απόφαση A και S του Δικαστηρίου στηρίχθηκε σε διαφορετικά πραγματικά περιστατικά και σε διαφορετική νομική βάση της οδηγίας 2003/86. Η καθής υποστηρίζει περαιτέρω ότι η ανάλυση του άρθρου 2, στοιχείο στ′, της οδηγίας 2003/86 στην απόφαση A και S δεν ισχύει ως προς το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ′, της ίδιας οδηγίας, καθόσον η τελευταία αυτή διάταξη παραπέμπει ρητώς στο δίκαιο των κρατών μελών.

15. Σύμφωνα με το Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο), βάσει του εθνικού δικαίου η προσφεύγουσα δεν δικαιούται θεώρηση εισόδου για λόγους οικογενειακής επανενώσεως με τον πατέρα της[6]. Προκειμένου να της χορηγηθεί αυτή η θεώρηση εισόδου η προσφεύγουσα πρέπει να αποδείξει ότι μπορεί να βασιστεί απευθείας στο άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ′, της οδηγίας 2003/86. Ως εκ τούτου, το αιτούν δικαστήριο διερωτάται εάν το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/86 πρέπει να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα της αποφάσεως A και S, η οποία στηρίχθηκε στο άρθρο 2, στοιχείο στ′, της οδηγίας 2003/86, σε συνδυασμό με το άρθρο 10, παράγραφος 3, στοιχείο α′, της ίδιας οδηγίας. Ιδίως, ζητεί να διευκρινιστεί εάν, υπό το πρίσμα της αποφάσεως αυτής, μπορεί να θεωρηθεί ένα τέκνο ως ανήλικο για τους σκοπούς της οικογενειακής επανενώσεως με πρόσωπο το οποίο έχει υπαχθεί στο καθεστώς πρόσφυγα, υπό την προϋπόθεση ότι το πρόσωπο αυτό ήταν ανήλικο κατά τον χρόνο που ο πρόσφυγας υπέβαλε αίτηση διεθνούς προστασίας. Το Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο) διατηρεί αμφιβολίες ως προς το εάν ο καθοριστικής σημασίας παράγων στην απόφαση A και S ήταν η ειδική προστασία που χορηγείται στους ασυνόδευτους ανήλικους[7] ή η προνομιακή μεταχείριση όλων των προσφύγων σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 8 της οδηγίας 2003/86 και, ως εκ τούτου, εάν τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε η εν λόγω απόφαση έχουν εφαρμογή στη συνακόλουθη μετανάστευση των τέκνων με σκοπό την επανένωση με ενήλικο πρόσφυγα.

[6] Σύμφωνα με το αιτούν δικαστήριο, κατά πάγια νομολογία του επί του άρθρου 32 του AufenthG, μολονότι το τέκνο δεν απαιτείται να είναι ανήλικο κατά τον χρόνο εκδόσεως της θεωρήσεως για λόγους οικογενειακής επανενώσεως, εντούτοις απαιτείται να είναι ακόμη ανήλικο κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως για τη χορήγησή της. Επιπλέον πρέπει να είναι ανήλικο και κατά τον χρόνο που χορηγείται στον γονέα η άδεια διαμονής που παρέχει δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως –εν προκειμένω άδεια διαμονής του αναγνωρισμένου πρόσφυγα: Άρθρο 32, παράγραφος 1, σημείο 2, του AufenthG, σε συνδυασμό με το άρθρο 25, παράγραφος 2, πρώτη περίοδος, πρώτη περίπτωση. Το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι «το άρθρο 32, παράγραφος 1, του AufenthG διέπει όχι μόνον την επανένωση τέκνων με αναγνωρισμένους πρόσφυγες, αλλά και την οικογενειακή επανένωση τέκνων με όλους τους άλλους αλλοδαπούς που έχουν δικαίωμα διαμονής στη Γερμανία· εξαιρείται μόνον η επανένωση τέκνων με άτομα που απολαύουν του καθεστώτος επικουρικής προστασίας. Στο μέτρο που η προϋπόθεση περί “ανήλικου άγαμου τέκνου” ισχύει εξίσου για όλες τις περιπτώσεις επανενώσεως τέκνου που απαριθμούνται στη συνέχεια στα σημεία 1 έως 7 της παραγράφου, ο κρίσιμος χρόνος που πρέπει να λαμβάνεται υπόψη για την ανηλικότητα μπορεί να καθορίζεται, σύμφωνα με το εφαρμοστέο εθνικό δίκαιο, μόνον κατά τρόπο ενιαίο. Μόνον όμως η ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως για τη χορήγηση θεωρήσεως λόγω οικογενειακής επανενώσεως μπορεί να θεωρηθεί ως ενιαίο χρονικό σημείο για το σύνολο των περιπτώσεων».

[7] Το αιτούν δικαστήριο φρονεί ότι το Δικαστήριο ενδέχεται να έλαβε υπόψη του συμπληρωματικά το συγκεκριμένο στοιχείο.

16. Όσον αφορά το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί ορισμένες διευκρινίσεις ως προς το τι ακριβώς συνιστά πραγματικό οικογενειακό βίο για τους σκοπούς του άρθρου 16, παράγραφος 1, στοιχείο β', της οδηγίας 2003/86. Ο αμιγώς τυπικός δεσμός γάμου ή ο οικογενειακός δεσμός δεν αρκεί ενδεχομένως για να θεμελιώσει δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση, καθόσον ο σκοπός της αιτήσεως για οικογενειακή επανένωση έγκειται στην επίτευξη πραγματικής έγγαμης ή, εν προκειμένω, οικογενειακής ζωής στο κράτος μέλος στο οποίο διαμένει ο συντηρών. Ζητείται, ιδίως, να διευκρινιστεί σε ποιον ακριβώς βαθμό πρέπει να εξακριβώνεται, πριν από την έκδοση της αρχικής αποφάσεως για οικογενειακή επανένωση, η πρόθεση επίτευξης πραγματικού οικογενειακού βίου και αν ασκεί επιρροή συναφώς το γεγονός ότι το τέκνο έχει ενηλικιωθεί κατά τον χρόνο εκδόσεως της εν λόγω αποφάσεως. Στην περίπτωση ανηλίκων τέκνων που μεταναστεύουν προκειμένου να επανενωθούν με τον συντηρούντα γονέα, το αιτούν δικαστήριο επισημαίνει ότι θα πρέπει να θεωρείται δεδομένο, χωρίς περαιτέρω διευκρινίσεις ή έρευνες, ότι ο σκοπός αυτής της ενέργειας συνίσταται στην (επαν)έναρξη της πραγματικής οικογενειακής ζωής στο κράτος μέλος. Ισχύει ενδεχομένως αυτός ο «αυτοματισμός» και για τέκνα τα οποία είναι ήδη ενήλικα κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως επί της αιτήσεως οικογενειακής επανενώσεως, πλην όμως, λόγω της μεταθέσεως του κρίσιμου για την ανηλικότητα χρονικού σημείου, καλύπτονται επίσης από το άρθρο 4, παράγραφος 1, στοιχεία β' έως δ', της οδηγίας 2003/86/ΕΚ;

17. Υπ' αυτές τις περιστάσεις, το Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει την ενώπιόν του διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

«1. Έχει [το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86] την έννοια ότι τέκνο του συντηρούντος, ο οποίος αναγνωρίστηκε ως πρόσφυγας, θεωρείται ανήλικο κατά την έννοια της διατάξεως αυτής ακόμη και στην περίπτωση που ήταν ανήλικο κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως ασύλου από τον συντηρούντα, αλλά ενηλικιώθηκε προτού αναγνωριστεί σε αυτόν το καθεστώς πρόσφυγα και υποβληθεί αίτηση οικογενειακής επανενώσεως;

2. Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως στο πρώτο ερώτημα:

Ποιες απαιτήσεις πρέπει να επιβάλλονται σε τέτοια περίπτωση όσον αφορά τους πραγματικούς οικογενειακούς δεσμούς κατά την έννοια του άρθρου 16, παράγραφος 1, στοιχείο β', [της οδηγίας 2003/86];

α) Αρκεί συναφώς ο νομικός δεσμός γονέα-τέκνου ή είναι αναγκαίο να υφίσταται και πραγματικός οικογενειακός βίος;

β) Εάν ο πραγματικός οικογενειακός βίος θεωρηθεί επίσης αναγκαία προϋπόθεση: Πόσο στενές πρέπει να είναι οι σχέσεις στο πλαίσιο αυτού; Αρκούν συναφώς, για παράδειγμα, περιστασιακές ή τακτικές επαφές με επισκέψεις, είναι αναγκαία η συγκατοίκηση σε κοινό νοικοκυριό ή απαιτείται επιπλέον να υπάρχει κοινότητα αρωγής, τα μέλη της οποίας να εξαρτώνται το ένα από το άλλο;

γ) Απαιτείται, για την επανένωση τέκνου το οποίο έχει εν τω μεταξύ ενηλικιωθεί, βρίσκεται ακόμη στο τρίτο κράτος και έχει υποβάλει αίτηση οικογενειακής επανενώσεως με γονέα στον οποίο αναγνωρίστηκε καθεστώς πρόσφυγα, να αναμένεται ότι, μετά την είσοδο στο έδαφος του κράτους μέλους, η οικογενειακή ζωή θα αποκατασταθεί στο κράτος αυτό με τον τρόπο που απαιτείται σύμφωνα με το δεύτερο σκέλος του δευτέρου ερωτήματος;»

IV. Η διαδικασία ενώπιον του Δικαστηρίου

18. Η Ιταλική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέβαλαν γραπτές παρατηρήσεις.

19. Κατόπιν αποφάσεως του Προέδρου του Δικαστηρίου της 3ης Αυγούστου 2020, το αιτούν δικαστήριο ερωτήθηκε εάν εμμένει στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δεδομένης της εκδόσεως της αποφάσεως της 16ης Ιουλίου 2020, État belge (Οικογενειακή επανένωση – Ανήλικο τέκνο)[8]. Με διάταξη της 8ης Σεπτεμβρίου 2020, το αιτούν δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι εμμένει στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως καθόσον έκρινε ότι η προαναφερθείσα απόφαση δεν απαντά επαρκώς στα ζητήματα που εγείρονται στην υπό κρίση υπόθεση.

20. Κατά το αιτούν δικαστήριο, μολονότι με την απόφαση État belge κρίθηκε, μεταξύ άλλων, ότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86 έχει την έννοια ότι η ημερομηνία για τον καθορισμό του κατά πόσον συνιστά ανήλικο τέκνο ένας άγαμος υπήκοος τρίτου κράτους ή πρόσφυγας είναι αυτή της υποβολής αιτήσεως εισόδου και διαμονής με σκοπό την οικογενειακή επανένωση για τα ανήλικα τέκνα, και όχι η ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως επί της αιτήσεως από τις αρμόδιες αρχές του εν λόγω κράτους μέλους, ουδόλως αναφέρεται στην απόφαση αυτή εάν το Δικαστήριο εξέτασε το ενδεχόμενο να έχει εφαρμογή κάποια προγενέστερη ημερομηνία, ήτοι αυτή της υποβολής αιτήσεως ασύλου, καθόσον το συγκεκριμένο ζήτημα δεν ήταν καθοριστικό για την έκβαση της υποθέσεως. Στην προγενέστερη απόφαση A και S, το Δικαστήριο είχε κρίνει ότι η ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως ασύλου από ασυνόδευτο ανήλικο ήταν εκείνη, και όχι η ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως εισόδου και διαμονής, που συνιστά το κρίσιμο χρονικό σημείο προκειμένου να κριθεί εάν το πρόσωπο αυτό μπορεί να χαρακτηριστεί ως ανήλικος για τους σκοπούς της οικογενειακής επανενώσεως. Επιπλέον, το Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο) ανέφερε ότι η απόφαση État belge δεν παρέχει απάντηση στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα εν προκειμένω.

21. Σύμφωνα με το άρθρο 61, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με απόφαση της 11ης Μαΐου 2021, το Δικαστήριο ζήτησε από τη Γερμανική Κυβέρνηση να του υποδείξει γραπτώς τη λυσιτέλεια της αποφάσεως A και S για την απάντηση επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος. Η Γερμανική Κυβέρνηση κατέθεσε την απάντησή της επί του συγκεκριμένου ερωτήματος στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 21 Ιουνίου 2021.

22. Σύμφωνα με τη Γερμανική Κυβέρνηση, κατά πάγια νομολογία του αιτούντος δικαστηρίου, κρίσιμη ημερομηνία για την εκτίμηση του ζητήματος της ανηλικότητας του τέκνου είναι αυτή της υποβολής της αιτήσεως για τη χορήγηση θεωρήσεως εισόδου. Συνεπώς, η λύση που προκρίθηκε από το Δικαστήριο στην απόφαση État belge είναι ίδια με αυτήν που υιοθετείται από το γερμανικό δίκαιο. Επιπλέον, η ανηλικότητα πρέπει να υφίσταται και κατά τον χρόνο που χορηγείται στον γονέα η άδεια διαμονής η οποία θεμελιώνει δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως. Πάντως, η Γερμανική Κυβέρνηση παρατηρεί ότι, στην απόφαση A και S, το Δικαστήριο έκρινε ότι η ανηλικότητα έπρεπε να κριθεί με σημείο αναφοράς την ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως ασύλου. Το γεγονός ότι τα τέκνα στην υπόθεση εκείνη ενηλικιώθηκαν αργότερα –ακόμη και πριν από την υποβολή της αιτήσεως για τη χορήγηση θεωρήσεως εισόδου– θεωρήθηκε, κατ' αρχήν, άνευ σημασίας. Ως εκ τούτου, η Γερμανική Κυβέρνηση ασπάζεται την άποψη του αιτούντος δικαστηρίου ότι, υπό το πρίσμα των αποφάσεων A και S και État belge, παραμένει ασαφής η απάντηση που πρέπει να δοθεί στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα.

[8] C-133/19, C-136/19 και C-137/19, EU:C:2020:577· στο εξής: απόφαση État belge.

V. Ανάλυση των προδικαστικών ερωτημάτων

A. Πρώτο προδικαστικό ερώτημα

23. Με το πρώτο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί κατ' ουσίαν να διευκρινιστεί εάν το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86 [9] έχει την έννοια ότι η ημερομηνία που είναι κρίσιμη για τον καθορισμό της ανηλικότητας του τέκνου ενός συντηρούντος στον οποίον έχει αναγνωριστεί η ιδιότητα του πρόσφυγα, για τους σκοπούς της εν λόγω διατάξεως, είναι αυτή κατά την οποία ο συντηρών [10] υπέβαλε την αίτηση χορηγήσεως ασύλου [11], ανεξάρτητα από το εάν ακολούθως το τέκνο αυτό ενηλικιώθηκε πριν από την υπαγωγή του συντηρούντος στο καθεστώς πρόσφυγα και πριν από την κατάθεση της αιτήσεως οικογενειακής επανενώσεως.

1. Προκαταρκτικές παρατηρήσεις

24. Το άρθρο 1 της οδηγίας 2003/86 ορίζει ότι σκοπός της εν λόγω οδηγίας είναι να καθορίσει τους όρους υπό τους οποίους μπορούν να ασκούν το δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως υπήκοοι τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην επικράτεια των κρατών μελών.

25. Από την αιτιολογική σκέψη 2 της οδηγίας 2003/86 προκύπτει ότι τα μέτρα που αφορούν την οικογενειακή επανένωση πρέπει να λαμβάνονται σύμφωνα με την υποχρέωση περί προστασίας της οικογένειας και περί σεβασμού της οικογενειακής ζωής που προβλέπεται σε πλείονες πράξεις διεθνούς δικαίου. Επιπλέον, κατά πάγια νομολογία, η οδηγία 2003/86 πρέπει να ερμηνεύεται και να εφαρμόζεται υπό το πρίσμα του άρθρου 7 και του άρθρου 24, παράγραφοι 2 και 3, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης). Τούτο προκύπτει επίσης από την αιτιολογική σκέψη 2 και από το άρθρο 5, παράγραφος 5, της εν λόγω οδηγίας, το οποίο απαιτεί από τα κράτη μέλη να εξετάζουν τις αιτήσεις οικογενειακής επανενώσεως με γνώμονα το συμφέρον των τέκνων τα οποία αυτές αφορούν και τη διευκόλυνση της οικογενειακής ζωής. Το Δικαστήριο έχει υπογραμμίσει ότι το άρθρο 24, παράγραφος 2, του Χάρτη επιβάλλει να αποδίδεται πρωταρχική σημασία στο υπέρτατο συμφέρον του παιδιού, σε όλες τις πράξεις που αφορούν τα παιδιά, περιλαμβανομένων και εκείνων τις οποίες διενεργούν τα κράτη μέλη κατά την εφαρμογή της οδηγίας 2003/86 [12].

[9] Παρά το γεγονός ότι το πρώτο προδικαστικό ερώτημα αναφέρεται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86, το Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο) αναφέρεται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο β', της ίδιας οδηγίας. Αναφέρεται επίσης στο άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχεία β' έως δ', της ίδιας οδηγίας όσον αφορά το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα. Παρά ταύτα, η απάντησή μου επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος θα περιοριστεί στο άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86, για τους ακόλουθους λόγους. Δεδομένου ότι η μητέρα της XC έχει αποβιώσει, αυτή είναι η κρίσιμη διάταξη. Επιπλέον, φρονώ ότι, ανεξαρτήτως του ποια από τις διατάξεις του άρθρου 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχεία β' έως δ', της οδηγίας 2003/86 έχει εφαρμογή στα πραγματικά περιστατικά, η απάντησή μου επί του πρώτου προδικαστικού ερωτήματος που αφορά το κρίσιμο χρονικό σημείο θα ήταν η ίδια, καθόσον τα σημεία αυτά αναφέρονται όλα σε «ανήλικα τέκνα». Συναφώς, παραπέμπω στην αιτιολογική σκέψη 9 της οδηγίας 2003/86, η οποία αναφέρει ότι «[η] οικογενειακή επανένωση θα πρέπει να ισχύει εν πάση περιπτώσει για τα μέλη του πυρήνα της οικογένειας, ήτοι τον/τη σύζυγο και τα ανήλικα τέκνα».

[10] Εν προκειμένω ο γονέας του.

[11] Πρέπει ενδεχομένως να επισημανθεί ότι το πρώτο προδικαστικό ερώτημα δεν αναφέρεται στην τριετούς διάρκειας προσωρινή άδεια παραμονής που χορηγήθηκε στον πατέρα της XC δυνάμει του άρθρου 25, παράγραφος 2, του AufenthG (Σεπτέμβριος του 2017) ούτε στις απαιτήσεις που επιβάλλει η εν λόγω διάταξη και το άρθρο 32, παράγραφος 1, του AufenthG. Και τούτο πιθανώς διότι, αφενός, η XC υπέβαλε την αίτηση οικογενειακής επανενώσεως με τον πατέρα της πριν από τη χορήγηση αυτής της άδειας διαμονής (10 Αυγούστου 2017) και, αφετέρου, λόγω του πολύ σύντομου χρονικού διαστήματος εντός του οποίου έλαβαν χώρα τα κρίσιμα πραγματικά περιστατικά.

[12] Απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, État belge (Οικογενειακή επανένωση – Ανήλικο τέκνο) (C-133/19, C-136/19 και C-137/19, EU:C:2020:577, σκέψεις 35 και 36 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

26. Κατά πάγια επίσης νομολογία, το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/86 επιβάλλει στα κράτη μέλη συγκεκριμένες θετικές υποχρεώσεις, στις οποίες αντιστοιχούν σαφώς καθορισμένα δικαιώματα, καθόσον, στις περιπτώσεις που ορίζει η οδηγία, το εν λόγω άρθρο επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να επιτρέπουν την οικογενειακή επανένωση ορισμένων μελών της οικογένειας του συντηρούντος, χωρίς να μπορούν να ασκήσουν τη διακριτική τους ευχέρεια [13].

27. Επομένως, το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86, το οποίο αποτελεί το αντικείμενο της υπό κρίσης αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως, ορίζει, μεταξύ άλλων, ότι τα κράτη μέλη επιτρέπουν την είσοδο και τη διαμονή ανηλίκων τέκνων του συντηρούντος όταν αυτός έχει την επιμέλεια και την ευθύνη συντήρησής τους, υπό την προϋπόθεση συμμορφώσεως, αφενός, προς το κεφάλαιο IV της οδηγίας 2003/86, το οποίο επιβάλλει διάφορες προϋποθέσεις για την άσκηση του δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως [14], και, αφετέρου, προς το άρθρο 16 της ίδιας οδηγίας. Σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2003/86, τα ανήλικα τέκνα πρέπει να είναι νεότερα από την ηλικία ενηλικιώσεως που προσδιορίζεται από το δίκαιο του οικείου κράτους μέλους και να μην είναι έγγαμα.

28. Στην απόφαση État belge, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, της οδηγίας 2003/86 ούτε αποσαφηνίζει τη χρονική στιγμή κατά την οποία πρέπει να εξετάζεται ο όρος περί της ανηλικότητας των τέκνων ούτε παραπέμπει στο δίκαιο των κρατών μελών. Συνεπώς, το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86 πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο αυτοτελή και ομοιόμορφο σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη μέλη δεν είναι ελεύθερα να προσδιορίζουν το χρονικό σημείο αναφοράς βάσει του οποίου διαπιστώνεται η ηλικία του αιτούντος για τους σκοπούς της εν λόγω διατάξεως [15].

29. Από την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως προκύπτει με σαφήνεια ότι καίτοι το γερμανικό δίκαιο δεν απαιτεί μεν το τέκνο να είναι ανήλικο κατά τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως επί της αιτήσεως οικογενειακής επανενώσεως, εντούτοις, πρέπει να είναι ανήλικο κατά τον χρόνο υποβολής της αιτήσεως για τη χορήγηση θεωρήσεως εισόδου με σκοπό την οικογενειακή επανένωση και κατά τη χρονική στιγμή στην οποία ο γονέας αποκτά την άδεια διαμονής επί της οποίας θεμελιώνεται το δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως.

30. Συνεπώς, σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο, η XC έπρεπε να είναι ανήλικη στις 10 Αυγούστου 2017, ήτοι όταν υπέβαλε την αίτηση θεωρήσεως εισόδου στο Γενικό Προξενείο και στις 10 Σεπτεμβρίου 2017, ήτοι όταν χορηγήθηκε στον πατέρα της η άδεια διαμονής δυνάμει του άρθρου 25, παράγραφος 2, του AufenthG. Δεδομένου ότι γεννήθηκε την 1η Ιανουαρίου 1999, η XC δεν ήταν ανήλικη σε καμία από τις δύο αυτές ημερομηνίες. Ωστόσο, η XC ήταν ανήλικη όταν ο πατέρας της υπέβαλε επισήμως αίτηση ασύλου τον Απρίλιο του 2016. Συνεπώς, η εκκρεμής ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου υπόθεση που την αφορά μπορεί να ευδοκιμήσει μόνον εφόσον γίνει δεκτό ότι η ίδια μπορεί να επικαλεστεί το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86, με αποτέλεσμα να πρέπει να καθοριστεί η ανηλικότητά της βάσει της ημερομηνίας κατά την οποία ο πατέρας της υπέβαλε αίτηση ασύλου.

[13] Αποφάσεις της 27ης Ιουνίου 2006, Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου (C-540/03, EU:C:2006:429, σκέψη 60), και της 16ης Ιουλίου 2020, État belge (Οικογενειακή επανένωση – Ανήλικο τέκνο) (C-133/19, C-136/19 και C-137/19, EU:C:2020:577, σκέψη 26).

[14] Οι προϋποθέσεις αυτές δεν αποτελούν αντικείμενο της παρούσας αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως.

[15] Εντούτοις, τα κράτη μέλη μπορούν να ορίζουν την ηλικία της νόμιμης ενηλικιώσεως. Απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, État belge (Οικογενειακή επανένωση – Ανήλικο τέκνο) (C-133/19, C-136/19 και C-137/19, EU:C:2020:577, σκέψη 29).

31. Κατά συνέπεια, η προαναφερθείσα διαδικασία εγείρει το ζήτημα αν η ανηλικότητα του τέκνου ενός αιτούντος άσυλο στον οποίον ακολούθως αναγνωρίστηκε η ιδιότητα του πρόσφυγα μπορεί να καθοριστεί βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86.

32. Προκειμένου να απαντηθεί το συγκεκριμένο ερώτημα πρέπει να εξεταστούν τα σχετικά συμπεράσματα τα οποία συνήχθησαν στις αποφάσεις επί των υποθέσεων A και S και État belge, στις οποίες παραπέμπει εκτενώς το αιτούν δικαστήριο. Οι γραπτές παρατηρήσεις και οι απαντήσεις στις ερωτήσεις που έθεσε το Δικαστήριο καταδεικνύουν ότι οι υποθέσεις αυτές είτε στηρίζονται, στην καλύτερη των περιπτώσεων, σε διαφορετικά πραγματικά περιστατικά και/ή νομικές διατάξεις και, επομένως, συνεπάγονται διαφορετικά έννομα αποτελέσματα είτε, στη χειρότερη των περιπτώσεων, είναι αντιφατικές.

2. Η απόφαση A και S

33. Η θυγατέρα των A και S αφίχθη ως ασυνόδευτος ανήλικος στις Κάτω Χώρες όπου υπέβαλε αίτηση ασύλου. Όταν της χορηγήθηκε άδεια διαμονής λόγω ασύλου είχε ενηλικιωθεί. Εντός δύο μηνών από τη χορήγηση ασύλου, η θυγατέρα των A και S υπέβαλε αίτηση για τη χορήγηση άδειας προσωρινής διαμονής για τους γονείς της και τους τρεις ανήλικους αδελφούς της για λόγους οικογενειακής επανενώσεως. Οι ολλανδικές αρχές απέρριψαν την αίτησή της για οικογενειακή επανένωση λόγω του γεγονότος ότι κατά τον χρόνο καταθέσεώς της η αιτούσα δεν ήταν ανήλικη.

34. Στην υπόθεση εκείνη, το αιτούν δικαστήριο ζήτησε να ερμηνευθεί το άρθρο 2, εισαγωγική περίοδος και στοιχείο στ', της οδηγίας 2003/86[16], στο οποίο παρατίθεται ο ορισμός της έννοιας «ασυνόδευτος ανήλικος» που χρησιμοποιείται στο άρθρο 10, παράγραφος 3, στοιχείο α', της ίδιας οδηγίας. Το άρθρο 10, παράγραφος 3, στοιχείο α', της οδηγίας 2003/86 προβλέπει κατ' ουσίαν ότι, εάν ο πρόσφυγας είναι «ασυνόδευτος ανήλικος», τα κράτη μέλη επιτρέπουν την είσοδο και τη διαμονή για λόγους οικογενειακής επανενώσεως των εξ αίματος πρώτου βαθμού ανιόντων του χωρίς να εφαρμόζουν τους οριζόμενους από το άρθρο 4, παράγραφος 2, στοιχείο α', της εν λόγω οδηγίας όρους. Το Δικαστήριο ερωτήθηκε ουσιαστικά εάν το άρθρο 2, εισαγωγική περίοδος και στοιχείο στ', της οδηγίας 2003/86 έχει την έννοια ότι πρέπει να χαρακτηρίζεται ως ανήλικος, για τους σκοπούς της ως άνω διατάξεως, υπήκοος τρίτης χώρας ή ανιθαγενής ο οποίος ήταν μεν ηλικίας μικρότερης των δεκαοκτώ ετών κατά τον χρόνο εισόδου του στην επικράτεια κράτους μέλους και κατά τον χρόνο καταθέσεως της αιτήσεως ασύλου εντός του κράτους αυτού, πλην όμως, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας παροχής ασύλου ενηλικιώθηκε και του χορηγήθηκε, εν συνεχεία, άσυλο με αναδρομική ισχύ από την ημερομηνία καταθέσεως της αιτήσεώς του.

35. Το Δικαστήριο απάντησε καταφατικά στο ως άνω ερώτημα.

36. Αρχικώς, αφού ανέφερε ότι ούτε το άρθρο 2, εισαγωγική περίοδος και στοιχείο στ', ούτε το άρθρο 10, παράγραφος 3, στοιχείο α', της οδηγίας 2003/86 παραπέμπουν ρητώς στο εθνικό δίκαιο και, συνεπώς, πρέπει να ερμηνεύονται αυτοτελώς και ομοιόμορφα σε ολόκληρη την Ένωση, το Δικαστήριο έκρινε ότι το άρθρο 10, παράγραφος 3, στοιχείο α', της οδηγίας 2003/86 επιβάλλει στα κράτη μέλη συγκεκριμένη θετική υποχρέωση στην οποία αντιστοιχεί σαφώς οριζόμενο

[16] Σύμφωνα με το άρθρο 2, εισαγωγική περίοδος και στοιχείο στ', της οδηγίας 2003/86, ως «ασυνόδευτος ανήλικος» νοείται, για τους σκοπούς της εν λόγω οδηγίας, κάθε «υπήκοος τρίτης χώρας ή ανιθαγενής ηλικίας κάτω των δεκαοκτώ ετών, ο οποίος φθάνει στην επικράτεια των κρατών μελών χωρίς να συνοδεύεται από τον κατά το νόμο ή το έθιμο υπεύθυνο ενήλικο και για όσο διάστημα ένα τέτοιο πρόσωπο δεν έχει αναλάβει πραγματικά την επιμέλειά του ή ο ανήλικος που βρέθηκε χωρίς συνοδεία μετά την είσοδό του στην επικράτεια των κρατών μελών».

δικαίωμα. Τους επιβάλλει την υποχρέωση, στην περίπτωση που καθορίζει η διάταξη αυτή, να επιτρέπουν την οικογενειακή επανένωση των εξ αίματος και πρώτου βαθμού ανιόντων του αιτούντος, χωρίς να διαθέτουν προς τούτο περιθώριο εκτιμήσεως [17]. Επιπλέον, το Δικαστήριο επισήμανε ότι η οδηγία 2003/86 δεν επιδιώκει μόνον, εν γένει, την επίτευξη του σκοπού να καταστήσει ευχερέστερη την οικογενειακή επανένωση και να παράσχει προστασία στους υπηκόους τρίτων χωρών, ιδίως δε στους ανηλίκους, αλλά επίσης ότι το άρθρο της 10, παράγραφος 3, στοιχείο α′, σκοπεί ειδικώς στη διασφάλιση αυξημένης προστασίας σε εκείνους των προσφύγων που έχουν την ιδιότητα του ασυνόδευτου ανηλίκου [18]. Μολονότι η οδηγία 2003/86 δεν καθορίζει ρητώς το χρονικό σημείο έως το οποίο ένας πρόσφυγας πρέπει να είναι ανήλικος προκειμένου να απολαύει του δικαιώματος στην οικογενειακή επανένωση που διαλαμβάνεται στο άρθρο της 10, παράγραφος 3, στοιχείο α′, το Δικαστήριο έκρινε ότι από τον σκοπό της διατάξεως αυτής και από την απουσία οποιασδήποτε σχετικής παραπομπής στο εθνικό δίκαιο προκύπτει ότι ο καθορισμός του χρονικού αυτού σημείου δεν καταλείπεται στην εκτίμηση κάθε κράτους μέλους [19].

37. Εν συνεχεία, έχοντας αναγνωρίσει ότι η δυνατότητα ενός αιτούντος άσυλο να υποβάλει αίτηση οικογενειακής επανενώσεως βάσει της οδηγίας 2003/86 υπόκειται, δυνάμει του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της ίδιας οδηγίας, στην προϋπόθεση ότι η εκ μέρους του αίτηση παροχής ασύλου έχει εγκριθεί με οριστική απόφαση [20], το Δικαστήριο υπογράμμισε ότι η αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα είναι πράξη αναγνωριστικού χαρακτήρα [21], καθώς και ότι κάθε υπήκοος τρίτης χώρας ή ανιθαγενής που πληροί τις ουσιαστικές προϋποθέσεις τις οποίες θέτει το κεφάλαιο ΙΙΙ της οδηγίας 2011/95 απολαύει υποκειμενικού δικαιώματος για την αναγνώριση της ιδιότητας του ως πρόσφυγα, τούτο δε ακόμη και προ της εκδόσεως επίσημης αποφάσεως συναφώς. Ως εκ τούτου, το Δικαστήριο έκρινε, μεταξύ άλλων, ότι το ενδεχόμενο να εξαρτάται το δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως που διαλαμβάνεται στο άρθρο 10, παράγραφος 3, στοιχείο α′, της οδηγίας 2003/86, από το χρονικό σημείο κατά το οποίο η αρμόδια εθνική αρχή εκδίδει επισήμως την απόφαση με την οποία αναγνωρίζεται ότι το ενδιαφερόμενο πρόσωπο έχει την ιδιότητα του πρόσφυγα και, ως εκ τούτου, από τη μεγάλη ή μη ταχύτητα με την οποία εξετάζει η αρχή αυτή την αίτηση παροχής διεθνούς προστασίας θα έθετε εν αμφιβόλω την πρακτική αποτελεσματικότητα της εν λόγω διατάξεως και θα αντέβαινε όχι μόνο στον σκοπό της οδηγίας αυτής, ο οποίος συνίσταται στο να καταστεί ευχερέστερη η

17 Απόφαση της 12ης Απριλίου 2018, A και S (C-550/16, EU:C:2018:248, σκέψη 43).

18 Όπ.π. (σκέψη 44).

19 Όπ.π. (σκέψη 45).

20 Στην απόφαση της 12ης Απριλίου 2018, A και S (C-550/16, EU:C:2018:248, σκέψεις 51 και 52), το Δικαστήριο ανέφερε ότι η προϋπόθεση που επιβάλλεται από το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α′, της οδηγίας 2003/86 εξηγείται ευχερώς από το γεγονός ότι, προ της εκδόσεως οριστικής αποφάσεως περί αναγνωρίσεως της ιδιότητας του πρόσφυγα, είναι αδύνατο να καταστεί γνωστό μετά βεβαιότητας αν ο ενδιαφερόμενος πληροί τις προϋποθέσεις για την αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα.

21 Σύμφωνα με την οδηγία 2011/95/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 13ης Δεκεμβρίου 2011, σχετικά με τις απαιτήσεις για την αναγνώριση των υπηκόων τρίτων χωρών ή των απάτριδων ως δικαιούχων διεθνούς προστασίας, για ένα ενιαίο καθεστώς για τους πρόσφυγες ή για τα άτομα που δικαιούνται επικουρική προστασία και για το περιεχόμενο της παρεχόμενης προστασίας (ΕΕ 2011, L 337, σ. 9).

οικογενειακή επανένωση και να παρασχεθεί, συναφώς, ιδιαίτερη προστασία στους πρόσφυγες, ιδίως δε στους ασυνόδευτους ανηλίκους, αλλά και στις αρχές της ίσης μεταχειρίσεως και της ασφάλειας δικαίου [22].

38. Αντιθέτως, κατά το Δικαστήριο, το να γίνει δεκτό ότι η ημερομηνία καταθέσεως της αιτήσεως παροχής διεθνούς προστασίας από τη θυγατέρα των A και S είναι καθοριστικής σημασίας προκειμένου να καθοριστεί η ηλικία ενός πρόσφυγα όσον αφορά την εφαρμογή του άρθρου 10, παράγραφος 3, στοιχείο α′, της οδηγίας 2003/86 καθιστά δυνατή τη διασφάλιση πανομοιότυπης και προβλέψιμης μεταχειρίσεως όλων των αιτούντων που ευρίσκονται, από χρονικής απόψεως, σε ίδια κατάσταση, ούτως ώστε η ευδοκίμηση της αιτήσεως οικογενειακής επανενώσεως να εξαρτάται κυρίως από περιστάσεις σχετικές με τον αιτούντα και όχι με τη διοίκηση, όπως είναι η χρονική διάρκεια που απαιτείται για τη διεκπεραίωση των αιτήσεων αυτών [23]. Συνεπώς, το Δικαστήριο έκρινε ότι, σε αυτήν την περίπτωση, η αίτηση οικογενειακής επανενώσεως που υποβάλλεται βάσει του άρθρου 10, παράγραφος 3, στοιχείο α′, της εν λόγω οδηγίας πρέπει, καταρχήν, να κατατίθεται εντός τρίμηνης προθεσμίας από την ημερομηνία κατά την οποία αναγνωρίσθηκε η ιδιότητα του πρόσφυγα στον ενδιαφερόμενο ανήλικο [24].

3. Η απόφαση État belge

39. Στη σκέψη 47 της αποφάσεως État belge, η οποία αφορά την ανηλικότητα των τέκνων πρόσφυγα, το Δικαστήριο προέβη στην ερμηνεία, μεταξύ άλλων, του άρθρου 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ′, της οδηγίας 2003/86, ήτοι της διατάξεως στην οποία αναφέρεται το πρώτο προδικαστικό ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου.

40. Στην υπόθεση εκείνη, το Δικαστήριο έκρινε ότι η ημερομηνία που πρέπει να αποτελεί το σημείο αναφοράς προκειμένου να καθοριστεί εάν ο άγαμος υπήκοος τρίτης χώρας ή πρόσφυγας μπορεί να χαρακτηριστεί ως ανήλικο τέκνο είναι αυτή της καταθέσεως της αιτήσεως εισόδου και διαμονής για λόγους οικογενειακής επανενώσεως για τα ανήλικα τέκνα, και όχι η ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως επί της εν λόγω αιτήσεως. Κατά το Δικαστήριο, είναι ασύμβατο με τους επιδιωκόμενους από την οδηγία 2003/86 σκοπούς και τις απαιτήσεις που απορρέουν από το άρθρο 7 και το άρθρο 24, παράγραφος 2, του Χάρτη να λαμβάνεται ως σημείο αναφοράς η ημερομηνία κατά την οποία η αρμόδια αρχή του κράτους μέλους αποφαίνεται επί της αιτήσεως εισόδου και διαμονής στο έδαφος αυτού του κράτους με σκοπό την οικογενειακή επανένωση, προκειμένου να καθοριστεί η ηλικία του αιτούντος για την εφαρμογή του άρθρου 4,

[22] Απόφαση της 12ης Απριλίου 2018, A και S (C-550/16, EU:C:2018:248, σκέψεις 53 έως 55). Το Δικαστήριο επισήμανε ότι δύο ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες της ιδίας ηλικίας που υποβάλλουν ταυτόχρονα αίτηση οικογενειακής επανενώσεως μπορεί να τύχουν ενδεχομένως διαφορετικής αντιμετωπίσεως αναλόγως της χρονικής διάρκειας της εξετάσεως των αιτήσεων αυτών. Δεδομένου ότι η χρονική διάρκεια διαδικασίας περί παροχής ασύλου δύναται να είναι μακρά, το ενδεχόμενο να εξαρτάται το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση από τον χρόνο περατώσεως της διαδικασίας αυτής μπορεί να στερήσει από μεγάλο μέρος προσφύγων που έχουν υποβάλει την αίτησή τους για την παροχή διεθνούς προστασίας ως ασυνόδευτοι ανήλικοι από το ευεργέτημα του δικαιώματος αυτού και από την προστασία που προορίζεται να τους παράσχει το άρθρο 10, παράγραφος 3, στοιχείο α′, της οδηγίας 2003/86. Εξάλλου, οι εθνικές αρχές δεν πρέπει να παροτρύνονται να εξετάζουν αμελλητί τις αιτήσεις παροχής διεθνούς προστασίας που έχουν υποβάλει ασυνόδευτοι ανήλικοι δυσχεραίνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την επίτευξη του σκοπού που επιδιώκεται τόσο με την οδηγία αυτή όσο και με την οδηγία 2011/95 να διασφαλισθεί ότι, σύμφωνα με το άρθρο 24, παράγραφος 2, του Χάρτη, το υπέρτερο συμφέρον του παιδιού αποτελεί πράγματι πρωταρχικό μέλημα των κρατών μελών κατά την εφαρμογή των οδηγιών αυτών [απόφαση της 12ης Απριλίου 2018, A και S (C-550/16, EU:C:2018:248, σκέψεις 56 έως 58)]. Στη σκέψη 59 της ίδιας αποφάσεως, το Δικαστήριο επισήμανε ότι, εάν το δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως δυνάμει του άρθρου 10, παράγραφος 3, στοιχείο α′, της οδηγίας 2003/86, εξαρτάτο από τον χρόνο εκδόσεως επίσημης αποφάσεως εκ μέρους της αρμόδιας εθνικής αρχής με την οποία αναγνωρίζεται ότι το ενδιαφερόμενο πρόσωπο έχει την ιδιότητα του πρόσφυγα, «θα είχε ως συνέπεια να καθιστά εντελώς απρόβλεπτο για τον ασυνόδευτο ανήλικο που έχει υποβάλει αίτηση παροχής διεθνούς προστασίας το να γνωρίζει αν θα του αναγνωρισθεί το δικαίωμα στην οικογενειακή επανένωση με τους γονείς του, στοιχείο δυνάμενο να θίξει την ασφάλεια δικαίου».

[23] Απόφαση της 12ης Απριλίου 2018, A και S (C-550/16, EU:C:2018:248, σκέψη 60).

[24] Απόφαση της 12ης Απριλίου 2018, A και S (C-550/16, EU:C:2018:248, σκέψη 61). Το Δικαστήριο επικαλέστηκε κατ' αναλογίαν την τρίμηνη προθεσμία που τάσσεται στο τρίτο εδάφιο του άρθρου 12, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/86.

παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86. Σε διαφορετική περίπτωση, οι αρμόδιες εθνικές αρχές και τα δικαστήρια δεν θα παροτρύνονταν να εξετάσουν κατά προτεραιότητα τις αιτήσεις που έχουν υποβληθεί από ανηλίκους, με την ταχύτητα η οποία είναι απαραίτητη προκειμένου να ληφθεί υπόψη η ευάλωτη θέση τους, όπερ θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα να ενεργούν με τρόπο που θέτει σε κίνδυνο τα νόμιμα δικαιώματα οικογενειακής επανένωσης των ανηλίκων [25].

41. Εκ των ανωτέρω συνάγεται ότι το Δικαστήριο δεν δέχθηκε ότι η άσκηση του δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως ως προς τα ανήλικα τέκνα υπηκόων τρίτων χωρών ή προσφύγων μπορεί να αποκλείεται ή να θίγεται από τον χρόνο που παρήλθε μεταξύ της υποβολής της αιτήσεως οικογενειακής επανενώσεως και της εκδόσεως της αποφάσεως των αρμοδίων εθνικών αρχών ή δικαστηρίων επί της αιτήσεως αυτής [26].

4. Ανάλυση και εφαρμογή της νομολογίας στα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης

42. Από τις αποφάσεις A και S και État belge συνάγεται με σαφήνεια ότι το Δικαστήριο μεριμνά, κατά τρόπο συνεκτικό, ώστε το δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως ως προς τα ανήλικα τέκνα να μην μπορεί να θίγεται από την παρέλευση του χρόνου που απαιτείται για την έκδοση αποφάσεως επί των αιτήσεων παροχής διεθνούς προστασίας ή των αιτήσεων οικογενειακής επανενώσεως. Επιπλέον, στην απόφαση A και S, το Δικαστήριο υπογράμμισε τον αναγνωριστικό χαρακτήρα της αποφάσεως διά της οποίας αναγνωρίζεται η ιδιότητα του πρόσφυγα και, παρά το γράμμα του άρθρου 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2003/86, εξασφάλισε τη διαφύλαξη του δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως των αιτούντων άσυλο οι οποίοι εν συνεχεία υπήχθησαν στο καθεστώς πρόσφυγα.

43. Ωστόσο, οι επίμαχες αποφάσεις προσδιορίζουν δύο διαφορετικά χρονικά σημεία κατά τα οποία μπορεί να καθοριστεί η ανηλικότητα. Κατά την απόφαση A και S, η ανηλικότητα πρέπει να εξετάζεται κατά την ημερομηνία καταθέσεως της αιτήσεως ασύλου εκ μέρους του συντηρούντος, ενώ στην απόφαση État belge θεωρήθηκε ως κατάλληλη η ημερομηνία υποβολής της αιτήσεως οικογενειακής επανενώσεως.

44. Στις γραπτές παρατηρήσεις της, η Ιταλική Κυβέρνηση ζητεί να γίνει διάκριση μεταξύ των πραγματικών περιστατικών στην απόφαση A και S και εκείνων της κύριας δίκης. Υπογραμμίζει ιδίως το γεγονός ότι η υπόθεση εκείνη αφορούσε πρόσφυγα έχοντα την ιδιότητα του ασυνόδευτου ανηλίκου και την ευνοϊκή μεταχείριση που επιφυλάσσει στα εν λόγω πρόσωπα το άρθρο 10, παράγραφος 3, στοιχείο α', της οδηγίας 2003/86. Ως εκ τούτου, η ανωτέρω κυβέρνηση φρονεί ότι, σε αντίθεση με την απόφαση État belge, η απόφαση A και S δεν έχει εφαρμογή στα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης. Το αιτούν δικαστήριο και η Γερμανική Κυβέρνηση υιοθετούν πιο διαφοροποιημένη προσέγγιση και ζητούν από το Δικαστήριο να αποσαφηνίσει το συγκεκριμένο ζήτημα.

[25] Απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, État belge (Οικογενειακή επανένωση – Ανήλικο τέκνο) (C-133/19, C-136/19 και C-137/19, EU:C:2020:577, σκέψεις 36 και 37). Επιπλέον, το Δικαστήριο έκρινε ότι, εάν ελαμβάνετο ως κρίσιμο σημείο αναφοράς για τον καθορισμό της ανηλικότητας η ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως των αρμόδιων εθνικών αρχών ή των δικαστηρίων επί της αιτήσεως οικογενειακής επανένωσης, δεν θα διασφαλιζόταν, όπως επιτάσσουν οι αρχές της ίσης μεταχείρισης και της ασφάλειας δικαίου, πανομοιότυπη και προβλέψιμη μεταχείριση όλων των αιτούντων οι οποίοι ευρίσκονται, από χρονικής απόψεως, σε ίδια κατάσταση. Η ερμηνεία αυτή θα μπορούσε να έχει ως συνέπεια την εμφάνιση σημαντικών διαφορών στην εξέταση των αιτήσεων οικογενειακής επανένωσης, τόσο μεταξύ των κρατών μελών όσο και στο εσωτερικό ενός και μόνον κράτους μέλους [απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, État belge (Οικογενειακή επανένωση – Ανήλικο τέκνο) (C-133/19, C-136/19 and C-137/19, EU:C:2020:577, σκέψεις 42 και 43)].

[26] Όπως προκύπτει, το μέσο χρονικό διάστημα που απαιτούνταν για την έκδοση αποφάσεων επί υποθέσεων σχετικών με οικογενειακή επανένωση στο Βέλγιο ήταν τα τρία έτη [απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, État belge (Οικογενειακή επανένωση – Ανήλικο τέκνο) (C-133/19, C-136/19 και C-137/19, EU:C:2020:577, σκέψη 40)].

45. Αντιθέτως, η Επιτροπή φρονεί ότι η προσέγγιση που ακολούθησε το Δικαστήριο στην απόφαση A και S έχει εφαρμογή στα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης, δεδομένου ότι το τέκνο του αιτούντος άσυλο δεν μπορεί να υποβάλει αίτηση οικογενειακής επανενώσεως βάσει του άρθρου 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86, παρά μόνον μετά την έκδοση οριστικής θετικής αποφάσεως επί της αιτήσεως του αιτούντος άσυλο για αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα [27]. Κατά την άποψη της Επιτροπής, σε περιπτώσεις όπως αυτή της κύριας δίκης, δεν θα ήταν δέον να λογίζεται ως σημείο αναφοράς η ημερομηνία καταθέσεως της αιτήσεως οικογενειακής επανενώσεως, καθόσον τούτο είναι ασύμβατο με τους σκοπούς της οδηγίας 2003/86, τις επιταγές του άρθρου 7 και του άρθρου 24, παράγραφος 2, του Χάρτη και τις αρχές της ίσης μεταχειρίσεως και της ασφάλειας δικαίου.

46. Συντάσσομαι με την άποψη της Επιτροπής.

47. Πρώτον, δεδομένου ότι η υπαγωγή στο καθεστώς πρόσφυγα συνιστά αναγνωριστική πράξη και ότι οι πρόσφυγες έχουν αντικειμενικό δικαίωμα να αναγνωρίζονται υπό την ιδιότητά τους αυτή από την ημερομηνία καταθέσεως της αιτήσεώς τους για την αναγνώριση του καθεστώτος αυτού, φρονώ ότι το να εξαρτάται η εξέταση της ανηλικότητας και του δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ', της οδηγίας 2003/86, μεταξύ άλλων, από τη χρονική στιγμή κατά την οποία η αρμόδια εθνική αρχή αναγνωρίζει στον συντηρούντα την ιδιότητα του πρόσφυγα, υπονομεύει την αποτελεσματικότητα της εν λόγω διατάξεως, τους σκοπούς της οδηγίας 2003/86, τις απαιτήσεις που απορρέουν από τα άρθρα 7 και 24, παράγραφος 2, του Χάρτη και τις αρχές της ίσης μεταχειρίσεως και της ασφάλειας δικαίου.

48. Δεύτερον, μολονότι οι παρατηρήσεις της Ιταλικής Κυβερνήσεως όσον αφορά τους ευνοϊκούς όρους που προβλέπονται για τους ασυνόδευτους ανήλικους [28] δυνάμει του άρθρου 10, παράγραφος 3, στοιχείο α', της οδηγίας 2003/86, όπως αυτό ερμηνεύθηκε από το Δικαστήριο στην απόφαση A και S, είναι αναμφιβόλως ορθές, εντούτοις, δεν αναγνωρίζουν ότι η εν λόγω οδηγία προβλέπει ευνοϊκότερους όρους για τους λοιπούς πρόσφυγες όσον αφορά την άσκηση του δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως προκειμένου να ληφθεί υπόψη η ευάλωτη θέση στην οποία βρίσκονται οι πρόσφυγες αυτοί.

49. Πράγματι, ένα ολόκληρο κεφάλαιο της οδηγίας 2003/86, τουτέστιν το κεφάλαιο V, το οποίο επιγράφεται «Οικογενειακή επανένωση προσφύγων», είναι αφιερωμένο σε αυτόν τον σκοπό [29]. Κατά συνέπεια, προκειμένου να διευκολυνθεί η οικογενειακή επανένωση των προσφύγων, οι διατάξεις του κεφαλαίου V της οδηγίας 2003/86 εισάγουν αρκετές σημαντικές παρεκκλίσεις από ορισμένες υποχρεώσεις οι οποίες θα ίσχυαν σε διαφορετική περίπτωση. Συναφώς, θα προσέθετα ότι το ίδιο το άρθρο 10, παράγραφος 3, στοιχείο α', της οδηγίας 2003/86 εντάσσεται στο κεφάλαιο V της εν λόγω οδηγίας.

[27] Βλ., άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2003/86.

[28] Για την ακρίβεια, είναι ανούσιο να χαρακτηριστεί η πραγματική κατάσταση στην υπό κρίση υπόθεση ως «αντίθετη» από αυτή επί της οποίας εκδόθηκε η απόφαση της 12ης Απριλίου 2018, A και S (C-550/16, EU:C:2018:248). Το άρθρο 2, στοιχείο στ', και κατ' επέκταση το άρθρο 10, παράγραφος 3, στοιχείο α', της οδηγίας 2003/86 αφορούν ειδικώς τους ασυνόδευτους ανηλίκους στο έδαφος των κρατών μελών, και όχι αυτούς σε τρίτες χώρες. Το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/86 διασφαλίζει, μεταξύ άλλων, τα δικαιώματα της τελευταίας κατηγορίας.

[29] Βλ., επίσης, αιτιολογική σκέψη 8 της οδηγίας 2003/86, η οποία αναφέρει ότι η οδηγία προβλέπει πιο ευνοϊκές προϋποθέσεις για την άσκηση του δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως των προσφύγων εξαιτίας των λόγων που τους υποχρέωσαν να εγκαταλείψουν τη χώρα τους και που τους εμποδίζουν να διεξάγουν εκεί κανονικό οικογενειακό βίο.

50. Οι ευνοϊκοί όροι που προβλέπονται από το κεφάλαιο V της οδηγίας 2003/86 καλύπτουν, ιδίως, τα μέλη της οικογένειας που αναφέρονται στο άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/86 και συνεπώς, μεταξύ άλλων, τα ανήλικα τέκνα των προσφύγων[30]. Επί παραδείγματι, το άρθρο 12, παράγραφος 1, της οδηγίας 2003/86 ορίζει ότι τα κράτη μέλη δεν απαιτούν από τον πρόσφυγα ή τα μέλη της οικογένειάς του/της να προσκομίσει/προσκομίσουν, προκειμένου για αιτήσεις που αφορούν, μεταξύ άλλων, τη/τον σύζυγο ή τα ανήλικα τέκνα που αναφέρονται στο άρθρο 4 παράγραφος 1, αποδεικτικά στοιχεία ως προς το ότι ο πρόσφυγας πληροί τις απαιτήσεις που καθορίζονται στο άρθρο 7, παράγραφος 1, της ίδιας οδηγίας όσον αφορά το κατάλυμα, την ασφάλιση ασθενείας και τους σταθερούς και τακτικούς πόρους[31]. Επιπλέον, το άρθρο 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86 ορίζει ότι, κατά παρέκκλιση από το άρθρο 8, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να απαιτούν από τον πρόσφυγα να έχει διαμείνει στο έδαφός τους επί ορισμένο διάστημα, προτού επιτραπεί στο μέλος ή στα μέλη της οικογένειάς του/της να επανενωθούν μαζί του/της.

51. Ως εκ τούτου, ουδόλως μπορεί να στηριχθεί στην οδηγία 2003/86, και ιδίως στο κεφάλαιο V της οδηγίας αυτής, ο περιορισμός της εφαρμογής του σκεπτικού της αποφάσεως A και S μόνο στους ασυνόδευτους ανήλικους πρόσφυγες.

52. Τρίτον, καίτοι στο πλαίσιο της ερμηνείας και εφαρμογής της οδηγίας 2003/86, η απόφαση État belge επιτάσσει τη συνδρομή των αρχών της ισότητας των διαδικαστικών όπλων και της αμεροληψίας προκειμένου να διασφαλιστεί ο σεβασμός της οικογενειακής ζωής δυνάμει του άρθρου 7 του Χάρτη και των δικαιωμάτων των τέκνων δυνάμει του άρθρου 24, παράγραφος 2, του Χάρτη, εντούτοις, η λύση που υιοθετήθηκε στην υπόθεση εκείνη πρέπει να ερμηνευθεί υπό το πρίσμα των πραγματικών περιστατικών που άχθηκαν ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου και του σκεπτικού στο οποίο στηρίχθηκε η υιοθέτηση αυτής της λύσεως.

53. Συναφώς, υπογραμμίζω ότι στην απόφαση État belge μνημονεύεται απλώς ότι ο πατέρας των τέκνων που αυτή αφορούσε ήταν πρόσφυγας. Η απόφαση δεν αναφέρει ούτε πότε αυτός υπέβαλε αίτηση για υπαγωγή στο καθεστώς πρόσφυγα ούτε πότε υπήχθη στο καθεστώς αυτό. Επιπλέον, το σκεπτικό του Δικαστηρίου και το διατακτικό της αποφάσεως ισχύουν εξίσου τόσο για τα τέκνα των υπηκόων τρίτων χωρών όσο και για αυτά των προσφύγων. Επομένως, η εν λόγω απόφαση του Δικαστηρίου ούτε ερμηνεύει ούτε στηρίζεται σε οποιαδήποτε από τις πολυάριθμες διατάξεις της οδηγίας 2003/86 που επιφυλάσσουν ευνοϊκότερους όρους στους πρόσφυγες. Ούτε αντιμετωπίζει η απόφαση εκείνη την ειδική περίπτωση ή το νομικό κενό των προσφύγων που επιδιώκουν να επωφεληθούν του δικαιώματος οικογενειακής επανενώσεως[32] ενόσω αναμένουν τη διεκπεραίωση των αιτήσεων τους για χορήγηση ασύλου.

[30] Ωστόσο, το άρθρο 10, παράγραφος 2, της οδηγίας 2003/86 προβλέπει ότι τα κράτη μέλη μπορούν να επιτρέπουν την οικογενειακή επανένωση με άλλα μέλη της οικογένειας μη αναφερόμενα στο άρθρο 4, εφόσον για τη συντήρησή τους υπεύθυνος είναι ο πρόσφυγας. Συνεπώς, η διάταξη αυτή εφαρμόζεται, παραδείγματος χάριν, σε πρόσωπα διαφορετικά από τον/τη σύζυγο, τα τέκνα ή τους γονείς του πρόσφυγα.

[31] Ωστόσο, σύμφωνα με το άρθρο 12, παράγραφος 1, τρίτο εδάφιο, της οδηγίας 2003/86, τα κράτη μέλη μπορούν να απαιτούν από τον πρόσφυγα να πληροί τους όρους που ορίζονται στο άρθρο 7 παράγραφος 1, εάν η αίτηση οικογενειακής επανενώσεως δεν υποβλήθηκε εντός τριών μηνών από την υπαγωγή στο καθεστώς πρόσφυγα.

[32] Το οποίο απορρέει από το άρθρο 3, παράγραφος 2, στοιχείο α', της οδηγίας 2003/86.

54. Κατά συνέπεια, το κρίσιμο χρονικό σημείο δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ′, της οδηγίας 2003/86, για την εξέταση της ανηλικότητας του τέκνου πρόσφυγα κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως, είναι η ημερομηνία υποβολής αιτήσεως ασύλου εκ μέρους του συντηρούντος [33].

55. Εάν εφαρμοστεί η ως άνω προσέγγιση στα πραγματικά περιστατικά της κύριας δίκης, το δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως της XC και του πατέρα της δυνάμει του άρθρου 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ′, της οδηγίας 2003/86 γεννήθηκε τον Απρίλιο του 2016, όταν αυτός υπέβαλε αίτηση ασύλου, δεδομένης της ηλικίας της XC κατά τον χρόνο εκείνο και του αναγνωριστικού χαρακτήρα της υπαγωγής αυτού στο καθεστώς πρόσφυγα. Υπό το πρίσμα της αποφάσεως A και S, θα ήταν παράνομο να εξεταστεί η ανηλικότητά της με σημείο αναφοράς το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο πατέρας της υπήχθη στο καθεστώς πρόσφυγα, υπό την έννοια της διακρίσεως της στιγμής αυτής από εκείνη της πραγματικής συνδρομής του καθεστώτος αυτού. Σε διαφορετική περίπτωση, το δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως θα εξαρτάτο από τυχαίες και μη δυνάμενες να προβλεφθούν περιστάσεις, οι οποίες σχετίζονται απολύτως με τις αρμόδιες εθνικές διοικητικές αρχές και τα αρμόδια εθνικά δικαστήρια του οικείου κράτους μέλους και θα μπορούσε να έχει ως συνέπεια την εμφάνιση σημαντικών διαφορών στην εξέταση των αιτήσεων οικογενειακής επανενώσεως τόσο μεταξύ των κρατών μελών όσο και στο εσωτερικό ενός και μόνον κράτους μέλους [34]. Η ερμηνεία αυτή αντιβαίνει στο άρθρο 7 και στο άρθρο 24, παράγραφος 2, του Χάρτη.

56. Μπορεί επίσης να σημειωθεί ότι η XC υπέβαλε αίτηση οικογενειακής επανενώσεως με τον πατέρα της έναν μήνα μετά την υπαγωγή αυτού στο καθεστώς πρόσφυγα και, συνεπώς, εντός της τρίμηνης προθεσμίας που τάσσει το Δικαστήριο στη σκέψη 61 της αποφάσεως A και S.

57. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, φρονώ ότι η απάντηση που πρέπει να δοθεί στο πρώτο προδικαστικό ερώτημα είναι ότι το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ′, της οδηγίας 2003/86 έχει την έννοια ότι το τέκνο συντηρούντος ο οποίος έχει υπαχθεί στο καθεστώς πρόσφυγα θεωρείται ανήλικο, κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως, εάν ήταν ανήλικο κατά τον χρόνο που ο συντηρών υπέβαλε την αίτηση ασύλου πλην όμως ενηλικιώθηκε προτού υπαχθεί ο συντηρών στο καθεστώς πρόσφυγα, υπό την προϋπόθεση ότι η αίτηση οικογενειακής επανενώσεως υποβλήθηκε εντός τριμήνου από την υπαγωγή του συντηρούντος στο καθεστώς πρόσφυγα.

Β. Δεύτερο προδικαστικό ερώτημα

58. Με το δεύτερο προδικαστικό ερώτημα, το αιτούν δικαστήριο ζητεί διευκρινίσεις ως προς το περιεχόμενο της έννοιας «πραγματικός […] οικογενειακός βίος» στο άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2003/86.

59. Η οδηγία 2003/86 δεν παραθέτει ορισμό της συγκεκριμένης έννοιας. Το δε άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2003/86 δεν παραπέμπει ούτε αυτό στο δίκαιο των κρατών μελών για τον καθορισμό του νοήματος και του περιεχομένου της. Με γνώμονα την ανάγκη ομοιόμορφης εφαρμογής του δικαίου της Ένωσης και σύμφωνα με την αρχή της

[33] Από την απόφαση της 9ης Σεπτεμβρίου 2021, Bundesrepublik Deutschland (Μέλος της οικογένειας) (C-768/19, EU:C:2021:709, σκέψεις 48 έως 51), καθίσταται σαφές ότι, εάν ο πατέρας της XC είχε αιτηθεί ατύπως την παροχή διεθνούς προστασίας πριν από την κατάθεση επίσημης αιτήσεως, κρίσιμη ημερομηνία για την εξέταση της ανηλικότητας της XC θα ήταν η ημερομηνία της προγενέστερης αιτήσεως.

[34] Απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, État belge (Οικογενειακή επανένωση – Ανήλικο τέκνο) (C-133/19, C-136/19 και C-137/19, EU:C:2020:577, σκέψη 41).

ισότητας, το άρθρο 16 παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2003/86 πρέπει να ερμηνεύεται κατά τρόπο αυτοτελή και ομοιόμορφο σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ερμηνεία αυτή θα πρέπει να λάβει υπόψη της, μεταξύ άλλων, το πλαίσιο της διατάξεως και τον σκοπό της σχετικής κανονιστικής ρυθμίσεως [35].

60. Τα κράτη μέλη μπορούν [36] να έχουν περισσότερες απαιτήσεις από την ύπαρξη απλώς μιας σχέσεως μεταξύ γονέα και τέκνου. Ειδάλλως, το άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2003/86 θα ήταν περιττό, καθόσον θα αρκούσαν τα διαλαμβανόμενα στο άρθρο 4, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας όπου γίνεται αναφορά στα «ανήλικα τέκνα» του συντηρούντος. Επιπλέον, δεδομένου ότι το άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2003/86 αναφέρεται στον πραγματικό συζυγικό ή οικογενειακό βίο, το πεδίο εφαρμογής της εν λόγω διατάξεως δεν περιορίζεται στην αντιμετώπιση του ζητήματος των εικονικών γάμων, το οποίο ρυθμίζεται ειδικώς από το άρθρο 16, παράγραφοι 2 και 4, της οδηγίας 2003/86 [37].

61. Κατ' αναλογίαν προς το άρθρο 16, παράγραφος 2, στοιχείο β′, της οδηγίας 2003/86, τα κράτη μέλη μπορούν να απορρίψουν αίτηση οικογενειακής επανενώσεως σύμφωνα με το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ′, της οδηγίας 2003/86, όταν «αποκλειστικός σκοπός» της είναι να επιτραπεί στο τέκνο περί του οποίου πρόκειται να εισέλθει ή να διαμείνει σε ένα κράτος μέλος και δεν υπάρχει πρόθεση πραγματικού οικογενειακού βίου [38]. Ως εκ τούτου, το άρθρο 16, παράγραφος 2, στοιχείο β′, της οδηγίας 2003/86 επιδιώκει, κατά την άποψή μου, να αποτρέψει την απονομή δικαιωμάτων δυνάμει της εν λόγω οδηγίας σε περιπτώσεις καταχρήσεως ή απάτης [39].

62. Σύμφωνα με το άρθρο 17 της οδηγίας 2003/86, όταν ένα κράτος μέλος απορρίπτει μια αίτηση οικογενειακής επανενώσεως, υποχρεούται να εξετάζει εξατομικευμένα την κατάσταση των οικείων μελών της οικογένειας, διενεργώντας μια ισορροπημένη, αναλογική και εύλογη εκτίμηση

[35] Απόφαση της 16ης Ιουλίου 2020, État belge (Οικογενειακή επανένωση – Ανήλικο τέκνο) (C-133/19, C-136/19 και C-137/19, EU:C:2020:577, σκέψη 30 και εκεί μνημονευόμενη νομολογία).

[36] Η χρήση, στο άρθρο 16, παράγραφος 1, της φράσεως «μπορούν να απορρίπτουν αίτηση εισόδου και διαμονής για λόγους οικογενειακής επανένωσης» υποδηλώνει ότι τα κράτη μέλη διαθέτουν διακριτική ευχέρεια όσον αφορά τη συγκεκριμένη απόρριψη.

[37] Αντιθέτως, στην απόφαση της 9ης Σεπτεμβρίου 2021, Bundesrepublik Deutschland (Μέλος της οικογένειας) (C-768/19, EU:C:2021:709, σκέψεις 53 έως 59), η οποία αφορούσε, μεταξύ άλλων, το άρθρο 23 της οδηγίας 2011/95 και τη διατήρηση της οικογενειακής ενότητας για τα μέλη των οικογενειών των δικαιούχων οικογενειακής προστασίας, το Δικαστήριο επιβεβαίωσε ότι το άρθρο 2, στοιχείο ι′, τρίτη περίπτωση, της οδηγίας 2011/95, σε συνδυασμό με το άρθρο 23, παράγραφος 2, της ίδιας οδηγίας και με το άρθρο 7 του Χάρτη, έχουν την έννοια ότι ο όρος «μέλος της οικογένειας» *δεν προϋποθέτει* την πραγματική επανέναρξη της οικογενειακής ζωής μεταξύ του γονέα του δικαιούχου διεθνούς προστασίας και του τέκνου του.

[38] Κατά την εκτίμηση αυτή, τα κράτη μέλη μπορούν να λάβουν υπόψη τους το γεγονός ότι οι οικογενειακοί δεσμοί αποκαταστάθηκαν μετά την αναγνώριση της ιδιότητας του πρόσφυγα στον συντηρούντα παρά το γεγονός ότι, στην πράξη, υπήρχε όντως η δυνατότητα αυτό να συμβεί εκ των προτέρων. Βλ., κατ' αναλογίαν, άρθρο 16, παράγραφος 2, στοιχείο β′, δεύτερη περίοδος, της οδηγίας 2003/86.

[39] Το άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2003/86 είναι επίσης ανάλογο με το άρθρο 35 της οδηγίας 2004/38/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 29ης Απριλίου 2004, σχετικά με το δικαίωμα των πολιτών της Ένωσης και των μελών των οικογενειών τους να κυκλοφορούν και να διαμένουν ελεύθερα στην επικράτεια των κρατών μελών, για την τροποποίηση του κανονισμού (ΕΟΚ) αριθ. 1612/68 και την κατάργηση των οδηγιών 64/221/ΕΟΚ, 68/360/ΕΟΚ, 72/194/ΕΟΚ, 73/148/ΕΟΚ, 75/34/ΕΟΚ, 75/35/ΕΟΚ, 90/364/ΕΟΚ, 90/365/ΕΟΚ και 93/96/ΕΟΚ (ΕΕ 2004, L 158, σ. 77). Η τελευταία αυτή διάταξη, η οποία επιγράφεται «Κατάχρηση δικαιώματος», ορίζει ότι «[τ]α κράτη μέλη μπορούν να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα προκειμένου να αρνούνται, να τερματίζουν ή να ανακαλούν οποιοδήποτε δικαίωμα αναγνωριζόμενο από την παρούσα οδηγία, σε περίπτωση κατάχρησης δικαιώματος ή απάτης, όπως π.χ. σε περίπτωση εικονικού γάμου. Τα εν λόγω μέτρα πρέπει να είναι αναλογικά και να υπόκεινται στις διαδικαστικές εγγυήσεις που προβλέπονται στα άρθρα 30 και 31». Οι διαδικαστικές εγγυήσεις που επιβάλλουν τα άρθρα 30 και 31 της οδηγίας 2004/38 απορρέουν από διάφορα θεμελιώδη δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνονται, μεταξύ άλλων, στον Χάρτη, όπως είναι το άρθρο 41 περί του δικαιώματος χρηστής διοικήσεως και το άρθρο 47 περί του δικαιώματος για αποτελεσματική προσφυγή και δίκαιη δίκη. Πέραν των ειδικών διατάξεων των άρθρων 17 και 18 της οδηγίας 2003/86, όταν τα κράτη μέλη εφαρμόζουν την εν λόγω οδηγία, και ιδίως το άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο β′, αυτής, πρέπει να σέβονται τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στο άρθρο 47 του Χάρτη και να τηρούν την αρχή της αναλογικότητας. Επιπλέον, ενώ το άρθρο 41 του Χάρτη αναφέρεται, μεταξύ άλλων, στα θεσμικά όργανα της Ένωσης και όχι στα κράτη μέλη, το δικαίωμα χρηστής διοικήσεως αποτελεί γενική αρχή του δικαίου της Ένωσης. Συνεπώς, όταν, στο πλαίσιο της κύριας δίκης, τα κράτη μέλη θέτουν σε εφαρμογή το δίκαιο της Ένωσης, οι απαιτήσεις που απορρέουν από το δικαίωμα χρηστής διοικήσεως έχουν εφαρμογή στο πλαίσιο διαδικασίας δυνάμει του άρθρου 16, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2003/86: απόφαση της 8ης Μαΐου 2014, N. (C-604/12, EU:C:2014:302, σκέψεις 49 και 50).

του συνόλου των στοιχείων που ενδέχεται να χρήζουν εξετάσεως συναφώς. Όπως καθίσταται σαφές από την αιτιολογική σκέψη 2 της οδηγίας 2003/86, τα μέτρα που αφορούν την οικογενειακή επανένωση, συμπεριλαμβανομένων αυτών που προβλέπονται από το άρθρο 16 της εν λόγω οδηγίας, πρέπει να συνάδουν προς τα θεμελιώδη δικαιώματα, και ιδίως το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής που εγγυάται το άρθρο 7 και το άρθρο 24, παράγραφοι 2 και 3, του Χάρτη [40]. Το άρθρο 18 της οδηγίας 2003/86 προβλέπει επίσης ότι ο συντηρών και η οικογένειά του έχουν δικαίωμα ασκήσεως προσφυγής κατά της απορρίψεως αιτήσεως οικογενειακής επανενώσεως.

63. Πέραν του ότι, σύμφωνα με την αιτιολογική σκέψη 8 της οδηγίας 2003/86, πρέπει να αποδίδεται ιδιαίτερη προσοχή στην κατάσταση των προσφύγων και, συνεπώς, στο γεγονός ότι η XC και ο πατέρας της δεν είχαν τη δυνατότητα, για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα, να ζήσουν μια «φυσιολογική» οικογενειακή ζωή, φρονώ ότι θα ήταν μη δέον και υπερβολικό [41] να απαιτείται από τα πρόσωπα αυτά να συγκατοικούν στο ίδιο νοικοκυριό προκειμένου να θεωρηθεί ότι θεμελιώνουν δικαίωμα οικογενειακής επανενώσεως. Επιπλέον, δεν μπορεί να απαιτείται από τα πρόσωπα αυτά να στηρίζουν οικονομικώς το ένα το άλλο, καθόσον ενδέχεται να μη διαθέτουν τα υλικά μέσα προς τούτο. Μολονότι η οικογενειακή επανένωση «αποτελεί απαραίτητο μέσο προκειμένου να καταστεί δυνατός ο οικογενειακός βίος» [42], η οδηγία 2003/86 δεν επιβάλλει κάποιο υπόδειγμα ή κανόνα ως προς τη μορφή του οικογενειακού βίου, αλλά απαιτεί απλώς να είναι αυτός «πραγματικός». Κατά την άποψή μου, είναι αναγκαίο να αποφεύγεται η υπέρμετρα αντικειμενική αξιολόγηση σχετικά με το τι ακριβώς συνιστά «φυσιολογική» οικογενειακή σχέση ή «πραγματικό» οικογενειακό βίο και, αντιθέτως, το ενδιαφέρον πρέπει να εστιάζεται στον σκοπό του άρθρου 16, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2003/86, ο οποίος συνίσταται στην αποτροπή της χρήσεως της εν λόγω οδηγίας προς διευκόλυνση καταχρήσεων και απατών.

64. Εν πάση περιπτώσει, είναι απολύτως «φυσιολογικό» οι νεαροί ενήλικες να μη ζουν μαζί με τους γονείς τους και τα λοιπά μέλη της οικογένειας. Συναφώς, φρονώ ότι, λαμβανομένων υπόψη των χωριστών βίων που αναγκάστηκαν να διάγουν η XC και ο πατέρας της, οι περιστασιακές επισκέψεις και οι ανά τακτά διαστήματα επαφές οποιουδήποτε είδους [43] επαρκούν ώστε να τους επιτραπεί να (επαν)οικοδομήσουν ή να εγκαθιδρύσουν (εκ νέου) την οικογενειακή τους σχέση. Οι επισκέψεις ή οι επαφές αυτές πρέπει να είναι τόσο συχνές ή στενές ώστε να «[σ]υμβάλλ[ουν] στη δημιουργία κοινωνικοπολιτιστικής σταθερότητας που διευκολύνει την ενσωμάτωση των υπηκόων τρίτων χωρών στα κράτη μέλη» [44].

65. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, φρονώ ότι η απάντηση που πρέπει να δοθεί στο δεύτερο προδικαστικό ερώτημα είναι ότι ο νομικός δεσμός γονέα-τέκνου δεν επαρκεί αφ' εαυτού για τη διαπίστωση υπάρξεως πραγματικού οικογενειακού βίου δυνάμει του άρθρου 16, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2003/86. Στις περιπτώσεις που ζητείται οικογενειακή επανένωση ως προς ανήλικο τέκνο το οποίο εν συνεχεία ενηλικιώθηκε, ο συντηρών και το τέκνο του δεν απαιτείται να συγκατοικούν στο ίδιο νοικοκυριό ή να ζουν υπό την ίδια στέγη. Επαρκούν οι

[40] Βλ., κατ' αναλογίαν, απόφαση της 14ης Μαρτίου 2019, Y.Z. κ.λπ. (Απάτη κατά την οικογενειακή επανένωση) (C-557/17, EU:C:2019:203, σκέψεις 51 έως 53).

[41] Ούτε η Ιταλική Κυβέρνηση ούτε η Επιτροπή θεωρούν ότι είναι αναγκαία η συγκατοίκηση.

[42] Βλ. αιτιολογική σκέψη 4 της οδηγίας 2003/86, η οποία αναφέρει ότι «[η] οικογενειακή επανένωση αποτελεί απαραίτητο μέσο προκειμένου να καταστεί δυνατός ο οικογενειακός βίος. Συμβάλλει στη δημιουργία κοινωνικοπολιτιστικής σταθερότητας που διευκολύνει την ενσωμάτωση των υπηκόων τρίτων χωρών στα κράτη μέλη, γεγονός που επιτρέπει εξάλλου την προώθηση της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής που αποτελεί θεμελιώδη στόχο της Κοινότητας, όπως αναφέρεται στη συνθήκη».

[43] Η συχνότητα των εν λόγω επισκέψεων ή επαφών πρέπει να εκτιμάται υπό το πρίσμα των υλικών συνθηκών που συντρέχουν για τα οικεία πρόσωπα, όπως η απόσταση μεταξύ των κατοικιών τους, οι οικονομικοί τους πόροι, οι εργασιακές ή ακαδημαϊκές τους υποχρεώσεις, οι λοιπές οικογενειακές δεσμεύσεις κ.λπ.

[44] Βλ. αιτιολογική σκέψη 4 της οδηγίας 2003/86.

περιστασιακές επισκέψεις και οι ανά τακτά διαστήματα επαφές οποιουδήποτε είδους οι οποίες τους επιτρέπουν να (επαν)οικοδομήσουν ή να εγκαθιδρύσουν (εκ νέου) την οικογενειακή τους σχέση.

VI. Πρόταση

66. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα που του υπέβαλε το Bundesverwaltungsgericht (Ομοσπονδιακό Διοικητικό Δικαστήριο, Γερμανία) ως εξής:

1) Το άρθρο 4, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, στοιχείο γ′, της οδηγίας 2003/86/ΕΚ του Συμβουλίου, της 22ας Σεπτεμβρίου 2003, σχετικά με το δικαίωμα οικογενειακής επανένωσης, έχει την έννοια ότι το τέκνο συντηρούντος ο οποίος υπήχθη στο καθεστώς πρόσφυγα θεωρείται ανήλικο κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως, εάν ήταν μεν ανήλικο κατά τον χρόνο που υποβλήθηκε η αίτηση ασύλου από τον συντηρούντα, πλην όμως ενηλικιώθηκε πριν υπαχθεί αυτός στο καθεστώς πρόσφυγα, υπό την προϋπόθεση ότι υποβλήθηκε αίτηση οικογενειακής επανενώσεως εντός τριών μηνών από την υπαγωγή του συντηρούντος στο καθεστώτος πρόσφυγα.

2) Ο νομικός δεσμός γονέα-τέκνου δεν αρκεί αφ’ εαυτού για τη διαπίστωση πραγματικού οικογενειακού βίου κατά το άρθρο 16, παράγραφος 1, στοιχείο β′, της οδηγίας 2003/86. Όταν ζητείται οικογενειακή επανένωση ως προς ανήλικο τέκνο το οποίο ακολούθως ενηλικιώθηκε, ο συντηρών και το τέκνο του δεν απαιτείται να συγκατοικούν στο ίδιο νοικοκυριό ή να ζουν υπό την ίδια στέγη. Επαρκούν οι περιστασιακές επισκέψεις και οι ανά τακτά διαστήματα επαφές οποιουδήποτε είδους, οι οποίες τους επιτρέπουν να (επαν)οικοδομήσουν ή να εγκαθιδρύσουν (εκ νέου) την οικογενειακή τους σχέση.